

Személynévhasználat — lexikográfiai gyakorlat

1. A Szatmár megyei irodalmi és művelődési életről hirt adó, a megyei múzeumban folyó tudományos kutatásokat bemutató (az utóbbi két évtizedben megjelent) helyi kiadványok is, a megyét bemutató, országos kiadó gondozásában megjelent monográfia is a személynévhasználat szabályainak be nem tartása, a lexikográfiai gyakorlat szabályainak mellőzése, az idézésben a tudományos szempontok, a könyvészeti szabványoknak a nevek írására vonatkozó, mindenkire kötelező érvényű előírásainak mellőzése miatt sok pontatlanságot tartalmaz, a kiadványokat forgató hazai és külföldi szakembereket is, de a könyveket olvasó román és magyar anyanyelvű olvasót is megtévesztheti, téves következtetésekre vezetheti.

A hibák feltárása, csoportosítása és bemutatása révén nem egy-egy szerzőt, szerkesztőt, a kivitelező nagyváradi vagy szatmári nyomdát kívánjuk elmarasztalni, (bár sok esetben bizonyosan gondatlanság okozza a hibát), hanem a személynévhasználat nemzetközileg elismert szabályaira, az európai művelődésben általánosan elfogadott lexikográfiai gyakorlatra kívánjuk felhívni a figyelmet (melyekről sokan, tájékozatlanság vagy hozzá nem értés folytán nem tudnak).

A jelenségek szemléltetésére idézett példáinkat nem a teljesség igényével válogattuk; az adatok után közölt számok a forrásra — az idézett mű jegyzetbeli sorszáma s az adat előfordulásának lapszáma — vonatkoznak.

2. Mindegyik kiadványban számos magyar anyanyelvű és etnikumú szerző, élő és történeti személyiség (író, költő, politikus, zeneszerző stb.) neve szerepel. Ezek — az általános európai iránnyal is egyezően — a latin betűs írást használó nyelvek írásmódja szerint írandók, azaz az eredeti névalakot kell átvennie (mégpedig többnyire a keresztnév vonatkozásában is) a neveket idegen névként kezelőknek is. Következésképp a magyar nevek írásában a magyar helyesírás szabályainak megfelelően a hagyományos írásmód tiszteletben tartásával kell eljárni.

2.1. Erre a kiadványokból számos példát idézhetünk is: Fényi István, Gellért Sándor, Gúzs Imre, Irinyi Kiss Ferenc, Paizs Tibor, Soltész József, Veress István (1. 4–5), Kossuth Lajos (3: 140), György Albert, József Attila (4: 72, 76), Gvadányi József, Kovács Lajos (5: 225), Ady Endre, Budai Nagy Antal, Kossuth Lajos, Bolyai, Dr. Lükő Béla, Petőfi, Vörösmarty (6: 42), Zanathy Antal (8: 268) Weszelényi Ferenc (8: 362).

3. Sokkal több viszont a hagyományos írásmódot nem tisztelő személynév-használatra utaló példa.

3.1. Helytelenül írják a magánhangzók hosszúságát (családnevekben és utónevekben egyaránt): Soltesz József, Szilagyi Istan (!) (1: 6), Bela Bartok (5: 227), Aprily Lajos, Miko Ervin (6: 224), Erdösi Sylvester Janos, Oroszhegyi Szabo Jozsef (6: 225), Horvath Imre, Gellert Sandor, Kiss Jenö, Soltesz Jozsef, Molnar Pal (6: 226), Meliusz Jozsef (4: 76), Nemeth Laszlo, Moricz Zsigmond, Harag Gyorgy, Farkas Istvan, Kovacs Ferenc, Kovacs Adam, Acs Alajos, Torok Istvan, Boér Ferenc, Kisfalussy Balint (6: 229).

3.1.1. A Török 'Türke; turc' helyett írt Torok 'Rehle; gît' név jelentése is mérőben más.

3.2. Helytelenül írják a mássalhangzók hosszúságát: Molnár Páll (2: 5).

3.3. Nem tartják tiszteletben a családnév hagyományos írásmódját: Markovics Rodion, Pajzs Tibor (5: 226), Peter Karacsony (4: 10, ua. Karacsonyi 4: 19), Nysztor Miklos (1: 12), Baranyi Attila (Baranyai helyett) (5: 226), Miklós Parászko (Parászka helyett) (4: 76), Ecaterina Jencik (5: 242) Iencic (5: 245) (Jencsik helyett), Csünyi Bálint (Csűry) 5: 225).

3.3.1. A kétjegyű mássalhangzó elemeinek felcserélése okozza a hagyományos névtől való eltérést: Hathazy Szusza, Paisz Tibor, Gusz Imre, Soltész József (2: 6).

4. Az utónevek írása és használata sokszor magának a név viselőjének is gondot jelent. Némelyiké magyarul, másoké román változatában szerepel az anyakönyvben, személyi igazolványban. A hivatalos iratokban tehát mindig az anyakönyvezett változatot használják. Íróként, művészként stb. azonban magyarul használják a nevüket még azok is, akiknek nevét románul anyakönyvezték. A kiadványok azonban az ilyen esetekben sem következetesek, így azonosítási gondot okoz(hat)nak.

Gyarapítja a gondot a nevek írásának sorrendje. Némelykor ugyanis a magyarban szokásos családnév — utónév sorrendet, máskor a románban szokásos utónév — családnév sorrendet használják.

4.1. A magyaros sorrendben is sokszor románul írják az utónevet: Fodor Koloman (!), Szatmári Aneta, Olajos Adalbert, Szilaghi Adalbert (5: 231), Janitzki Paul, Balog Ștefan (5: 235). (Megjegyzendő, hogy az Adalbert mindkét esetben Béla).

4.2. A személynevek használatának román sorrendjében (utónév: keresztnév – családnév): Ștefan Ruha, Petre Csaba (5: 228), Petru Csaba (4: 10, 15), Paul Erdős, Vasile Paulovics (5: 231), Emeric Birtalan (5: 235) Gheza Tere (Tereh!), Alexandru Csipler, Zoltán Abrudán, Coloman Toth (5: 240), Vilmos Szejke (4: 27), József Méliusz, Arpad Kemény (4: 76), Francisc László (2: 159), Adalbert Burai, Lajos Kakucs, Carol Karácsonyi (8: 6–7), Desideriu Balogh, Desideriu Györffy, Nicolae Horváth (8: 87), Ștefan Irinyi (8: 197), Sigismund Lónyay, Ioan Kemény (8: 361), Szigismund Lónyay (8: 367).

4.2.1. László Ferenc közismert zenei szakíró, következőképp — minthogy mindig így írja alá a nevét — utónevének lefordítása (sőt: előnévként: keresztnévként való használata) lexikográfiai tévedéseket eredményez(het).

4.2.2. A Vilmos Szejké és György Albert (képzőművészek) egymás után közölt neve azt sugallja, hogy az utóbbinak György a keresztnéve (utóneve), s Albert a családi neve. A valóság éppen a fordítottja. Ezért tévesztik össze (többször) Albert György zenetanárral, akire viszont a Zöld erdőben fenyő zöldje című kötet társszerzőjeként így utalnak: György, A.

Hasonlóképp félremagyarázható a Petru Petre Csaba név is, az ő családneve: Csaba, utóneve (keresztnéve) a kétféleképp fordított Péter.

4.2.3. A román olvasó keresztnévnek tekint(het)i mindkét személynév előtagját: József Méliusz (az író) és József Attila (a költő) (4: 76), mindkettő ugyanabban az írásban szerepel.

Következőtlen a nevek sorrendje a Szamost szabályozó két mérnök nevének közlésekor is: Cyril Mező és Zanathy Antal (7: 268).

5. A személynévhasználat a történelem szereplői esetében azt az írásmódot kívánja meg, amelyet saját maguk használtak életükben, a történelmi források tanúsága szerint.

5.1. Valószínűtlen, hogy a nevek magyaros sorrendjében, utónevüket románra fordítva használták volna: Bathori Stefan (8: 149), Szalárdi Ioan (8: 157).

5.2. Hasonlóképp valószínűtlen ez a nevek romános sorrendjében is: Stefan Bocskai, Gavril Bethlen, Gheorghe Rákóczi I., II. (3: 129), Bartolomeu Báthory (3: 130), Ioan Kemény (3: 142), [de: Kossuth Lajos (3: 140)], Mihail Apafi, Emerik Thököly (7: 95), Melchior Balassa (3: 142), gr. Alexandru Károlyi, (valamint ennek idézett levelében: Ioan Gyulai, Ladislau Vetési (3: 136), s (a krónikás) Ioan Szalárdi (3: 136).

6. A könyvészeti szabványok elleni vétség a szerzők nevének bármily megváltoztatása, következőképp Bagossy Bertalan 1907-ben megírt munkája nem idézhető Bagossy Bartolomeu műveként, sem Maksai Ferenc (1940-ből) Fr.(ancisc) Maksai-ként (9: 169).

6.1. Lexikográfiai szabálytalanság megváltoztatni valamely mű megjelenési helyét, illetőleg a mai hivatalos nevet használni az egykori, az adott korban használatos név helyett. Ilyen: Jeney Gy.: Egy szatmári civis emlékiratai. Korrajz Szatmár-Németi város múltjából, 1790–1820. Satu Mare, 1893., valamint: Szatmári Püspöki egyházmegye emlékkönyve 1804–1904. Satu Mare, 1904.

6.2. Ugyanezért helytelen adatra utalás: 1577: Kosice (3: 130), amely ráadásul semmilyen írásmódnak nem felel meg, ugyanis a mai cseh-szlovák írásmód Košice (ejtése: kosice), s ez a román kiejtés szerint: coșice.

7. Lexikográfiai szabályok elleni vétség az is, ha a mű címét csak román fordításban közlik: B. Bagossy: Monografia orașului szatmár [Satu Mare] (8: 148).

8. Hasonló vétség földrajzi nevek idézésekor, hogy a románra fordított nevet közli, s utána az idézett magyar nevet: str. Soldașilor (Katona utca), str. Cantor (Kántor u.) (8: 154), str. Bisericii (Templom u.) (8: 151), str. Iuliu (Gyula u.) (8: 156). Ugyanígy jár el a szatmári vár bástyáinak megnevezésekor: Bastionul de Alarmă (Lármabástya), Bastionul Pisicii (Macskabástya), Bastionul Nou (Újbástya), Bastionul Umplut (Töltöttbástya) (3: 140), a várban levő domb: Dîmbul Toboșarilor (Doboló domb) (8: 152).

A tudományos jellegű közlés azt kívánna meg, hogy az idegen nyelvű adat (jelen esetben: a magyar) következzen elöl, s utána zárójelben vagy a nyelvtudományban használt jellel '...' az adat, a név anyanyelvű (ez esetben román) értelmezése.

8.1. Az utcanevek lefordítása során egy sor következetlenség csúszik a szak tudományos (igényű) munkába: str. Tot (Tóth u.) (8: 156). A román névváltozat jelentése így *tot* 'minden'.

8.2. Van a román névhasználatban ilyen név: str. Celor șase case (Hatház u.), str. Întoarce-te (Térjmeg u.) (8: 156).

8.3. A str. Bors (Borșu) írásmódból azt következne, hogy a Borșu a magyar változat; a név egyébként a m. Bors személynév.

8.4. Következetlen a több elemű utcanevek magyar alakjának az írásában is, románra fordításában is: str. Paladul Mare (Nagypalád u.) [helyesen: Nagy Palád utca], str. Paladul Mic (Kispalád u.) [helyesen: Kis Palád utca], str. Mare a olarilor (Nagy Fazekas u.) [helyesen: Nagy Fazekas utca], str. Mică a olarilor (?) [helyesen: Kis Fazekas utca].

Idézett művek:

1. Afirmarea. Pagini literare sătmărene. Satu Mare. (Szerk. Vasile Săvinescu)
2. Afirmarea. Pagini literare sătmărene. Satu Mare, 1980. Antologie de Vasile Săvinescu, Ion Vădan, Ovidiu Suciu.
3. B. Burai: Despre cetetea de tip italian din Satu Mare. (Extras) Satu Mare, 1969. In: Satu Mare. Studii și comunicări. 1969. (p. 135–148).
4. Festivalul național „Cîntarea României” 1976–1979. Laureați sătmăreni ai Marii Cntate. Satu Mare, 1980. (Comentariu, interviuri, însemnări de Ovidiu Suciu).
5. Satu Mare. Județele patriei. Editura Sport și Turism. 1980. (Szerzők:) V. Săvinescu és Doru Radosav.
6. Satu Mare — străvechi centru de județ. Satu Mare, 1972. Coordinator I. Uglar, Redactor: Ioan Nichita.
7. Satu Mare. Studii și comunicări. III. 1975. (Muzeul județului Satu Mare)
8. Satu Mare. Studii și comunicări, IV. 1980. (Szerkesztő bizottság:) Doru Radosav, Tiberiu Băder, Ivan Iurașciuc, Gheorghe Lăzin).
9. Satu Mare. Studii și comunicări. V–VI. 1981–1982.

A kiadványok közül az 1–5., 7. kivitelezését a nagyváradai „Crișana Nyomdaipari Vállalat”, a 6., 8., 9. kivitelezését a szatmári „Nyomdaipari Vállalat” végezte.

BURA LÁSZLÓ